

Castro egy kubai városkában.

Vihar a cukornád ültetvények felett

Jean Paul Sartre

II.

A FORRADALOM VOLT A GÁTSZAKADÁS

— Talán ma este nem szándékozunk visszatérni? — kérdeztem Arkochát.

— De visszatérünk — mondta —, csakhogy Veraderóba, és ott is alszunk.

— En pedig holnap délelőttre megbeszéltem néhány találkozót.

Vállat vont.

— Nem számít — mondta egy filozófus higgadtságával —, ha megtudják, hogy Fidellel volt...

Mégis sikerült telefonon értesítenem az embereket, aikkel találkozni akartam.

IDŐS PARASZTASSZONY AUTÓSTOPPAL UTAZIK

A kocsink még vagy tízszer leállt, mint valami omnibusz. Felvettünk egy öregasszonyt, aki autóbuszra várt, az-

tán a falujában letettük. Sem Castro, sem a miniszterei nem utasítják vissza az ilyen országúti utasokat.

Száz meg száz lép kavargott a fejemben: össze fognak zavarodni bennem, sajnos. Arkochához fordultam:

— El fogom felejteni ezeket az arcképeket, és összekeverednek az emlékek között. Mindegyiket külön sajnálom, mert mind eredeti egyéniség. Valamennyien remélik, hogy egy napon előtűnik terem Castro. Miközben erre várnak, gondolkodnak. Mindenki — már a természete szerint — tökéletesít valamilyen találmányt vagy bírálatot, de mindig ugyanazzal az eszmével foglalkozik, naponta visszatér hozzá. Valahányszor az volt az érzésem, hogy rögeszméiket adják elő sietve, de sohasem tűnt úgy, hogy rögtönöznek.

— Mondja el ezt Castrónak — mondta Arkocha.

— Kérem, fordítsa le neki.

Megtette. Castro elmosolyodott, a jég megtört. A parasztokról beszélgettünk: ő is individualistáknak tartotta őket. A szövetkezetekben például az érdekelte, szenvedélyesen izgatta, milyen feszültséget hoz létre a közös akarat és az egyes emberek szabad egyénisége közötti ellentét.

— Ha a szövetkezet vezetősége jó, akkor az összes munkások szenvedélyesen törekszenek a közös munkára; ez az ő érdekük, s ezt tudják. De nekem az tetszik bennük, hogy mindenkor egyéniségek maradjanak.

— Megfigyeltem — mondtam —, hogy az egyforma szalmakalap vagy az övükön hordott sarló ellenére is mind különböznek egymástól. Tudnak olvasni?

— Akiikkel találkoztunk? Azt hiszem, nem tudnak, legalábbis a többség nem.

— Mivel magyarázható akkor, hogy ezek az írástudatlan emberek olyan művelteknek látszanak?

— Onnan van az — mondotta Castro —, hogy gondolkodnak. Szakadatlanul. A forradalom jelentette a gátszakadást, s akkor mindenkiiben elindultak a gondolatok.

KÖNYVEBB ELKERGETNI 50 000 ROSSZ KATONÁT, MINT MEGKÉTSZEREZNI A TERMELÉST

Ismét a tengerparton jártunk, jó úton. A lenyugvó nap fényében lila színű volt a tenger.

— Mennyi követelés! — mondtam.

— Mit csináljanak a szabadságukkal? — válaszolta Castro. — Mindent

tőlünk követelnek, ez a mi bajunk. Mióta legyőztük a zsoldosokat, azt hiszik, hogy minden hatalmunkban áll.

Újra meggyújtotta szivarját, és szinte szomorúan folytatta szavait:

— Pedig tévednek: sokkal könnyebb száz bátor embernek elkergetni ötven ezer rossz katonát, mint hat millió nagyon szorgalmas munkásnak megkésztetést a termelést egy esztendő alatt. A mi létezésünk és eddigi sikereink feljogosították őket arra, hogy követeljenek, nekünk viszont folyton azt kell válniuk, hogy: még nem, az idén még nem lehet.

— Mikor kihúzzák a kocsiból — mondta Simone de Beauvoir —, ön, legalábbis az első pillanatokban, igen rosszkedvűnek látszik. Igaz?

Castro feléje fordult, és gondterhelten arccal, mint mindig, amikor róla van szó, halogatott. De Selia mindjárt válaszolt:

— Ez igaz. De még mennyire!

— Igaz kellene, hogy legyen — mondta Castro. — Elégedett vagyok, amikor körülvesznek és lökdösnek. De tudom azt is, hogy olyat fognak követelni, amihez joguk van, de nekem nem áll módomban megadni.

ASSZONYOK ÉS LÁNYOK VESZIK KÖRÜL FIDELT

Cukornáddal beültetett mezőn haladtunk keresztül. Egyik kisvárosban egyszer csak előttünk termett egy férfi magasra emelt kézzel, de nem állította le a kocsinkat, csak kiáltozott:

— Gyárat, Fidel! Gyárat!

És tovább engedett bennünket.

— Három évvel ezelőtt egy állami állásért könyörgött volna ugyanez az ember — mondta Castro. — Látja a haladást? Most azt szeretné, hogy a náddal foglalkozó munkásoknak a nyolchónapos kényszerű munkanélküliség idejére¹⁾ a gyárban legyen munkájuk. Ez pedig, sajnos, nem valósul meg egyhamar. Ha viszont várni kell az iparosításra, vajon nem szunnyacé-e el ez a forradalmi öntudat?

Elhallgatott, és előre nézett a kocsi elé. Láttam, hogy néhányszor erősen megszívta szivarját. De senkinek sem volt bátorsága, hogy folytassa a beszélgetést. Egyszerre eszembe jutott egy

¹⁾ A cukornád termesztése évente csak négy hónapig tartó munkát igényel.

anekdota, amit Oltuski²⁾ minisztertől hallottam, s amely ebben a helyzetben új értelmet nyert számomra:

Egy este, néhány nappal érkezésem előtt, ülést tartott a minisztertanács. Mind jelen voltak a jelzett időben, Castro kivételével. Egyszer csak őt is megpillantották néhány száz lány és asszony gyűrűjében az utcán. A nők kiáltozása és sírása felhallatszott hozzájuk is. Fídel valahogy kimenekült a gyűrűből, belépett egy ajtón, és eltévedt a folyosók sokaságában, s csak jó sokára lépett a gyűlésterembe.

Komor volt.

— Ezek miatt a fiatal nők miatt kés-tem.

— Tudjuk — válaszolták.

— Követelik a jogukat — mondta, miközben leült.

Ha jól emlékszem, ezek a nők tanítónők szerettek volna lenni; valamilyen magániskola, visszaélve bizalmukkal, elrabolt tőlük egy esztendőt, egy csomó pénzt, és adott érte valamilyen diplomát, amelyről az iskola igazgatója azt állította, hogy az állam elismeri, és előadói működésre jogosít. Ez a diploma azonban, természetesen, semmit sem ért. A nők a művelődésügyi minisztériumhoz fordultak, állást kértek. Ott megmagyarázták nekik, hogy család áldozatai, és állást nem kaphatnak, Azóta lesik Castrót állanccóan, minden sarkon.

ADNI KELL NEKIK VALAMIT, SÍRTAK

A miniszterek az ülés kezdetére vártak. De Castro továbbra is szótlan és komor maradt. Egyik fiatal ember, amint az ablakhoz lépett, látta, hogy a nők kórusa nem mémult el és nem vonult vissza.

Castro végül fáradt hangon ezt mondta:

— Tenni kellene értük valamit. — Nem beszélt egyenesen senkihez sem, majd Harthoz³⁾ fordult: — Te majd tesszel valamit az érdekeükben. — Hart azonban tiltakozott, nem mintha nem

²⁾ Oltuski — közlekedésügyi miniszter, az ellenállási mozgalom kiemelkedő tagja, Sartre szerint a legérdekesebb egyéniségek egyike Castro munkatársai közül. Innen van még a harmincon, de van még tőle is fiatalabb miniszter, Cubán; Castro minisztereinek átlagos életkora kb. 30 év.

³⁾ Hart — közoktatásügyi miniszter Castro kormányában.

akart volna segíteni, hanem, hogy igazolja magát.

— Nemcsak áldozatok ők — mondta —, hanem részben bűntársak is: mindnyájan elbuktak az államvizsgán, mégpedig nem is egy ízben, s így nincs is joguk többé vizsgázni. Ők nagyon is jól tudták, hogy az oklevél nem ér semmit, mégis minden áron hozzá akartak jutni, hogy kész tények elé állíthassanak bennünket.

Az egész minisztertanácsnak ez volt a meggyőződése, és ezt közölték is Castróval, hogy úgy találják, csak az időt vesztegetik miattuk. Ezek a nők ráálltak arra, hogy orruknál fogva vezessék őket, csakhogy ők is ezt tehessék az állammal. Vissza kell utasítani őket. Fídel nem mozdult. E hatalmas test mozdulatlansága mély benyomást tesz az emberre, és természetesen tűnik.

Szelíd, de határozott hangon ismételte:

— Mégis adni kell nekik valamit, Armando.

Mindenki kíváncsi volt az indokra, s ő minden magyarázat nélkül, de igen meggyőzően mondta:

— Azért, mert követelik. — Az ablakon túl az udvarra mutatott, és ezt mondta: — Eljöttek ide, vártak és sírtak.

A többiek csodálkozva kérdezték: „Vajon elegendő nekik ez?”

Bólintott, és határozottan válaszolta:

— Igen, ez elegendő. — Belátták, hogy jobb lesz ezt a kérdést azonnal megoldani. Elhatározták, hogy a magániskola oklevelének érvényességét ugyan nem ismerik el, de mind-egyiknek lehetőséget adnak az államvizsga megismétlésére, noha ezt a jogukat már elvesztették.

Mindenkitől meg kell követelnünk, hogy minden tőle telhetőt megtegyen.

Oltuski egyszerűen megjegyezte: „Jó leckét kaptunk”. Nem válaszoltam semmit. Úgy vettem észre, hogy Fídelnél egy olyan eszmét fedeztem fel, ami nagyon szívemen fektűt, és nem is akartam róla mással, mint vele beszélni.

Most pedig, az alkonyat szürke nyugalmában, amint tekintetem előttem ülő tenmetes alakjára esett, elhatároztam, hogy megkérdézem felőle. Őt magát.

— Aki valamit kér, bármi legyen is az, joga van rá, hogy azt el is nyerje?

Arkocha lefordította a kérdésemet, Fídel nem válaszolt. Én azonban nem hagytam annyiban:

— Önnek ez a véleménye?

Megszívta szivarját, és határozottan, erőteljes hangon válaszolt:

— Igen!

— Azért, mert a követelések ilyen vagy olyan formában a szükségleteket fejezik ki?

Nem fordult hátra, úgy válaszolt:

— Az a szükséglet, amelyet valamely ember érez, az az ő alapvető joga, s ennek elsőbbsége van a többivel szemben.

— S ha valaki azt követelné, hogy adja neki a Holcát? — kérdeztem, bár előre tisztában voltam a felelettel.

Ismét meg akarta szívni a szivarját, de megállapította, hogy elaludt. Leengedte a kezét, felém fordult és felelt:

— Ha valaki a Holdat követelné, az azt jelentené, hogy szüksége van rá.

EZT A NEMZEDÉKET NEM FOGJUK FELÁLDOZNI

Kevés barátom van, mert a barátság-nak igen nagy jelentőséget tulajdonítok. Utóbbi felelete után megéreztem, hogy ő is közéjük tartozik, de nem akartam az idejét rabolni azzal, hogy ezt közöljem vele. Csak ezt kérdeztem tőle:

— Ön a cubai forradalmat humanizmusnak nevezi. Miért me? Ami engem illet, én csak egyetlen humanizmust ismerlek, ez pedig nem a munkán, nem is a kultúrán alapszik, hanem a szükség-
letem.

— Másféle nem is létezik — mondta.

Aztán Simone de Beauvoir felé fordulva folytatta:

— Őszintén megvallva, időnként zavarba hoznak. A mi érdemünk, hogy bátoroknak felfedni a saját szükségleteiket, van hozzá bátorságuk, hogy fel fogják a szenvedésüket és követeljük, hogy vessünk véget nekik. Röviden: ők emberek. És mit nyújtunk mi nekik tulajdonképpen?

Gondolatai egészen új irányt vettek, de én minden megerőltetés nélkül követtem őket. Indulatos hangon folytatta:

— Mindenkitől meg kell követelnünk, hogy megtegyen minden tőle telhetőt, de én sohasem fogom feláldozni ezt a nemzedéket az utánunk következők érdekében.

A HALÁSZOK VÁRNAK

Egy INIT¹⁾ szállóban vacsoráztunk, és közben társalogtunk. Castro mentegetődzött, hogy fáradt. Selia, a titkár-

¹⁾ INIT — turisztikai intézmény.

nője, örült ennek: végre egy nyugalmas éjszakája lesz. Az étkezés vége felé jártunk, amikor a munkavezető jeleltette, hogy a szomszéd falu halászhai indulnak, és kéri Castro-t, tartson velük. Hajnaltól majd visszahozzák.

— Nem tudom, el tudok-e menni — mondta határozottan —, nagyon fáradt vagyok.

Mi azonban Selia tekintetéből kiolvastuk, hogy Castro már el is fogadta a meghívást.

Másnap reggel hét óra körül újra valamennyien együtt voltunk az asztalnál.

— Mindjárt itt lesz Castro — mondta Otero —, süti a halat, amit az éjszaka fogott.

— Ön is vele volt? — kérdezte Simone de Beauvoir Seliát.

— Az előbb értünk vissza — válaszolta.

— Nagyon fáradt lehet.

— Nem. Megszoktam már, hogy ott aludjak, ahol az éjszaka ér.

Ekkor megjelent Castro, frissen, két pincér kíséretében, akik a sült halat hozták utána. Tétovázás nélkül megettük a halat. Arra azonban nem emlékszem, hogy Selia egy ujjal is érintett volna valami ételt.

A kocsiban megkérdeztem Arkochát, a tolmácsot, hogy hova megyünk.

— A mocsarakba — mondta. — Ott maradunk holnapig.

— Rendben van — feleltem.

Egyszer s mincénkorra megtanultam, hogy Castrónak mindig rendelkezésére kell állni.

ÚTBAN A CUBAI RAMBOUILLET FELÉ

A kocsiban aztán mindent apróra megmagyaráztak. Így tudtam meg, hogy a világ egyik nagyja visz magához vendégségbe. Franciaországban, a Harmadik Köztársaságtól az Ötödikig, azzal tisztelték meg a vendégeket, s ma is azzal tisztelik meg, hogy Rambouillet-ban helyezik el őket.

Gödrös, kátyús utakon haladtunk, hatalmas porfelhőt kavarva.

Mocsarak mindenfelé. Jobbra is, balra is. Elértünk Sienea de Zapatai-ig. Ez a legritkábban lakott vidék; a nap már évszázadok óta süt a vizeire, és ezért mindig langyosak. Egészen 1959-ig senki sem hitte volna, hogy akadhat olyan cubai, aki nem akarna menekülni erről a vidékről. Néhány boldogtalan, félvad ember, akit ittfelajítottak, azok bolyong-

tak itt a mocsarak között, s itt vannak még ma is. Kissé odébb már hozzáálltak a munkához. A mocsarakat lecsapolják, s termőföldet varázsolnak a helyükre. Az így elhódított földön rizst termelnek — ami a cubai közéletmezés alapvető kelléke — olyan mennyiségben, hogy egyetlen szem rizs behozatala sem lesz szükséges.

Néztem ezt a hatalmas mocsarat, és minden eredmény nélkül próbáltam a helyébe képzelni valamit; megpróbáltam elképzelni, hogy ezen a vidéken beláthatatlan rizsföldek húzódnak. De Castro hangja új álmodozásokra szólított; ebben a pusztaságban, ahol most szinte csak a betegségek tenyésznek, a kormány az ország legszebb idegenforgalmi létesítményét szándékozik életre hívni. Ugyanez a hang rövid szünet után folytatta:

— Talán a legszebbet a világon.

Ismerem ezt az okatlan gögőt: a nyomorból a bőség országát akarja elővarázsolni. Ezen a vidéken, amellyel a természet ilyen mostohán bánjt, ő a jövőndő Rambouillet-t mutatta vendégeinek.

A KORMÁNYFŐ CSALÁDJÁVAL ÉS VENDÉGEIVEL BARAKKHÁLÓ- BAN TOLTI AZ ÉJSZAKÁT

Kiszálltunk az autóból, és motorcsónakokba szálltunk. Csak úgy röptünk a pocsolya fölött, aztán egy szoroson haladtunk keresztül, majd valami rombadólt gát maradványai felé siklottunk: a Castro-családhoz mentünk látogatába. Két földből épített gát állt egymással szemben, köztük pedig tejeskávés színű víz csobogott. Jobbra, valami bódé előtt, egy fapallón, három férfi állt: kettő ötven felé járhatott, piros arcú, halványkék szemű emberek, a harmadik harminc év körüli, derékig meztelen, kezében egy hatalmas halat tartott és felénk nyújtotta.

— Ez Raul⁵⁾ — mondta egyszerűen Arkocha.

Csónakunk azonban jobbra fordult, és egy másik földszávnál kötött ki. Kétten fogadtak bennünket: Raul apósa és sógora. A „családi birtok” kellős közepén voltunk, amely egyébként mépi vagy, és az is marad. Egy hosszú, egyemeletes épületet láttam, ugyanaból az anyagból épült, amelyből a típus-tervek szerint a falvakat építik: a hullámos

bádogtető alatt mogorva, szürke vasbeton falak.

Beléptem a háló-barakkba. A középső bejáratától jobbra is, balra is emeletes ágyak. Mintegy húsz matrac-ágy, mind egyiken takaró. Beismerem, nem gondoltam mindjárt, hogy a kormányelnök, testvérével, családjával és vendégeivel itt fogja tölteni az éjszakát, de amint erről megbizonyosodtam, a legnagyobb örömet éreztem, amit ember érezhet, ha csak nem gyűlöli tudatosan az embe-
reket. Egy nappal előbb, egy mozgalmas nap végén, teljes bizalmat szavaztam magamban Fidelnek, s most elég volt meglátnom a házat, hogy ez a bizalom teljes igazolást is nyerjen.

A háló-barakkal szemben egy ugyanilyen, csak valamivel kisebb épületet láttam: ez volt az ebédlő. Négy betonfal között hosszú asztal, mellette kétoldalt padok. Körül szekrények és söntés, de minden igen egyszerű; aztán vilanytűzhely és folyó víz mosogatásra. Egyetlen helyiségben itt volt minden, ami az étel elkészítéséhez és elfogyasztásához szükséges.

A hátsó ajtón léptem ki, és a következő, utolsó épület előtt találtam magam. Itt volt az iroda, az egyetlen helyiség, amelynek air-condition-ja és egészen egyszerű mosdói vannak.

Puha, sártól megfeketedett fűvön jártam. Néhál deszkát fektettek rajta keresztül, hogy ne süppedjen az ember az ingoványba. Arkocha hozzám csatlakozott, Castro pedig Simone de Beauvoir társaságában közeledett felénk. Vállán puská volt, amelyhez robbanó töltényt használnak.

Azt mondta, térjek le az ösvényről jobbra, hogy meglássam: a mocsár kel-
lős közepén járunk. Letértem; aztán azt mondta, ugorjak egyet; úgy éreztem, mintha a föld száradt bőr volna, amelyet valami nagy lézag választ el az élő sejtektől.

— Mit csinál azzal a puskával? — kérdezte közben Simone de Beauvoir.

— Hongászom — válaszolta.

Vállához illesztette a puskát, bal felé célzott, a mocsár felé, amelyből trópusi fű ütközött ki. Aztán elsütötte a fegyvert. Ott, ahova a golyó becsapódott, nagy, sáros gejzír csapott a magasba.

A felkavart víz felfedte legcsúnyább titkait, majd egészen váratlanul, mikor minden elcsendesült, egy hal fehér hasa merült fel a felszínre. Castro, mint egy bokáig gázolva a vízben, ment az alélt halért. Gondoltam, bizonyára szer-

⁵⁾ Raul Castro, honvédelmi miniszter. Fidel Castro öccse, szintén ismert felkelővezér.

tesztét roncsoló'ott. Aztán azonban elmagyarázták, hogy kissé távolabb kell célozni, s a robbanás légnymása is elegendő ahhoz, hogy elpusztítsa.

KÉT AMERIKAI PISZTRÁNGRA HALÁSZIK ÉS MEGHÍVJA CASTRÓT EBÉDRE

Elégedettség ragyogott Castro arcán. A világnak ez a legelhagyatottabb tája nem ideiglenes pihenőhelye, ahol meghúzódik jobb híján egy napig az ember; számára ez eldorado. Ha módjában volt megülni valamilyen ünnepet, ő idejött ünnepelni családja körébe, a hullámos bádogtető alá.

Néhány perc múlva ezt mondta nekem:

— Nem sok olyan hely akad ezen a szigeten, ahol nem üldöznek; ez azon kevesek közé tartozik: Sienagának nagyon rossz híre van, s itt senki sem keres.

De csalódott. Amikor visszatértünk az ebédlőbe, Rault találtuk ott, mögötte a tulsó part két lakóját: két egészséges, napbarnított arcú, őszhajú, kifejezéstelen szemű embert.

— Ezek amerikaiak — mondta Raul.

Látam, amint Castro szeme villámolt egyet, majd megnyugodott: turisták.

Bemutatkoztak: Georgiából valók, s minden évben itt töltenek egy hónapot Cubán. A politikai események nem érdeklik őket, ellenben a pisztráng a szén védélyük. Azért jönnek éppen Sienagába, mert itt vannak a világon a legnagyobb pisztrángok. Végül meghívtak bennünket, hogy valamennyien menjünk hozzájuk ebédre.

Tétováztunk. Természetesen egyikünk sem érzett irántuk elvileg ellenszenvet, hisz olyan becsületeseknek látszottak. De hiszem, hogy ugyanakkor senkinek sem volt kedve velük tölteni egy napot. Senkinek, Castro kivételével. Kéményen végigmért bennünket, és teljes csend közepette kijelentette, hogy örömmel elfogadjuk a meghívást.

Cubán gyakoriak az ellenforradalmi felkelések. A múlt hónapban is partraszállt a szigeten a régi rendszer néhány száz harcosa. Castro legtöbbször személyesen is részt vesz a tisztogatási hadműveletekben. Képünkön: Castro egy ilyen akcióban.

A HORGÁSZÁS IS LEHET PROPAGANDA

Ebéd után Castro kijátszotta ütőkártyáját. Az amerikaiak horog-hajítással fogták a mocsár hatalmas lakóit. Én nem értek hozzá, de alighanem mindkettőjüknek remek új típusú botja volt.

Castro már akkor megfigyelte a kitűnő eszközöket, amikor nálunk jártak, hogy meghívjanak bennünket. Szinte megdöbbenve ment át egyik partról a másikra, de nem az emberek, hanem a botjuk után. A lehorgonyzott bárkán állva, a lelkesedő amerikaiak előtt kezében tartotta a botot, és igyekezett megtanulni bánni vele. A georgiaiak nem tagadták meg tőle tanácsaikat, s nem titkolták előtte módszerüket sem.

Mintegy két óra hosszat tanulta bedobni és felgöngyöltetni a zsinórt, mint egy kíváncsi és szerény ciciát, talán százszor vagy ezerszer amerikaiak előtt ugyanezt a mozdulatot, állandóan javított eredményén, de úgy látszott, hogy ebben a dologban nem tudta utólémi tanító mestereit. Ha pedig sikerült neki, akkor az szemtanúk nélkül sikerült, mert mi egymás után visszaterünk a másik partra, mivel meguntuk nézni ezt a különleges türelmet.

Amint jóval később visszatért, volt bátorsága egész komoly arccal, bár egy könnyed mosollyal a szakállában, ki jelenteni:

— Íme, egy nagyszerű propaganda-jellegű tettet vittem véghez.

MEGNYERT EGY CSATÁROZÁST A TURISZTIKAI HÁBORÚBAN

Ilyen ember ő. Értelme egyszerre több területen működik, s az, ami bizonyos szinten részletkérdés, egy más szinten az egész elválaszthatatlan részévé lesz.

Mindebből bizonyos hasznot is húz. Egész komolyan mondogatja némely felületes embernek, hogy az ő futó szórakozásai, ha alaposabban szemügyre vesszük őket, a nemzeti politika bizonyos momentumai. Azt hittük, hogy az újszerű horgászfelszerelés érdekli, ő pedig megnyert egy kis csatát a turisztikai háborúban.

Sajnos, emlékszem arra a két piros aróra és a kifejezéstelen szemekre. Ezzel a két georgiai emberrel semmit sem lehetett nyerni. De veszteni sem, ha-

csak nem akarták lincselni. De Castro nem hazudik: tény, hogy ő létérdekének tekint mindent, ami a szigettel kapcsolatos, de ugyanakkor közömbös, ha önmagáról van szó; minden történetét összes vonatkozásaiban egyszerre él át; őszinte örömet és boldogságot talál a legkomolyabb vállalkozásokban, de ugyanilyen őszintén a múlt örömeiben is megtalálja a nemzet érdekeit.

Ilyen a jelleme; ő egyszerre minden: a sziget is, az emberek is, az állatok, a növények, a föld és konkrét szigetlakó is. Ez az egyéniség a nemzet helyzetét mindig szenvedélyesen éli át — haraggal vagy gyönyörűséggel. Csakhogy meg kell őt érteni: Cuba nem az ő birtoka abban az értelemben, ahogyan a föld-birtokosoké és Batistáé volt, de ő az egész sziget, mert nem kaparintja meg magának egyetlen darabkáját sem.

Úgy emlékszem, hogy ülve aludt a háló-barakk előtt vagy ötven perccel. Minek is lefeküdni ilyen rövid időre?

Még csukva volt a szeme, amikor megláttam, hogy vízszintes szárnyakkal közeledik a hipokampja, a híres helikopter, amelyet többre becsül az autónál. Ekkor jöttem tisztába annak a lapos kópallónak a rendeltetésével, amely vagy húsz méterre volt fölünk, a lehető legélénkebb színekkel tarkázva, egy keskeny földszáv legszélén. Nem lehetett más, mint a leszállóhely.

És valóban, a fényes kabin közeledett, a helikopter nekifeszült a levegőnek, egy pillanattig tétovázott, majd ügyetlen eleganciával a tarka körbe ereszkedett.

Castro felnyitotta szemét és már a következő pillanatban talpon volt.

— Jöjjön velem — mondta.

Elindultunk. Egy katona vezetett; az ajtókat leemelték. Beleszíjaztuk magunkat: a katona, aztán én, majd Castro. Valamit mondott, de nem értettem. A katonának semmit sem mondott, csak valamit mutatott az ujjával a földön. Úgy látszik, hogy a fiatal pilóta megszokta ezt. Átrepültünk a mocsáron, és a mintagazdaság felé haladtunk, amelynek épülete még nem volt kész.

A gép olyan alacsonyan röpült, hogy úgy tűnt, mintha a pálmák tisztogatnák a portól.

Castro szereti a bravúrokat; a pilóta igyekezett kedvében járni, hacsak mód volt rá; fordultunk, három test volt egymás fölött vízszintes helyzetben a levegőben: Castrót csak a szíj tartotta, engem pedig Castro. Leereszkedtünk egy útra. Castro nyomban megállapí-

totta, hogy a munkások meglehetősen különbözőek: nincs kantin. A teherautókat bérbe adják magánvállalatoknak. Nyíltan felhívta őket, hogy tiltakozzanak ez ellen.

— Útbaigazítottam őket — mondta, miközben felszállt a gépbe.

Majd mosolyogva hozzátette:

— Megy ez most már nélkülem is egész jól.

„A LA COUBRE” FELROBBANÁSA

Mire beesteledett, egy motorcsónak elvitt bennünket a jövődő Rambouillet-hoz. Terveket láttunk belőle az igazgató irodájában. Különös hangsúllyal mutogatták a kantint, hálószobákat, hogy lássuk, mennyire törődik az igazgató a munkások kényelmével, és hogy ámuljunk rajta.

Arra a meggyőződésre jutottam, hogy ezek a munkások itt kényelmesebben élnek, mint Castro családja amott. Mikor visszatértünk Castroékhoz, perzselő hőséget és rengeteg szünyogot találtunk; a lakók nagy része valahová eltűnt. Selia, Castro, Simone de Beauvoir, Arkocha, Otero és én az ebédelőben maradtunk. Sokáig beszélgettünk, s végül, bár szégyellem, de be kell vallanom, éppen én voltam az, aki elbocsátást kért, éjfél után egy óraker.

Ugyanezen a vasárnapon röpült a levegőbe a „La Coubre”. A robbanás halatára egész Havanna talpra szökkenet. A város egyszerre helyreállította lelki szilárdságát a veszély és halál közelségében. Özönlött a nép minden irányból és elárasztotta a dokkokat. A hajó halálos tűzijátékot rendezett, de ezzel senki sem törődött. A város a maga embereinek megmentésével volt elfoglalva. Először kellett a tömegnek szembeszegezni az emberek pusztá mellett; gátat kellett emelni vele szemben, és megakadályozni, hogy vérengzésbe sodródjon. A tömeg egyébként meg is boszulta magát; Castro kiszállt a kocsiból, egyedül volt, s így az összes forradalmi elvekkel ellentétben, a veszélyt kiváltsággá változtatta a maga számára. Vagy tíz kéz ragadta meg, tíz vagy húsz test teperte le a földre, s a legjobbak, mert a világító lövedékek mellett nem süvítettek el, éppen csak hogy nem horzsolták.

Másnap, az áldozatok temetése után, az egész város talpon volt. Castro öt-

százezer ember előtt beszélt. Tapsolni tilos; híveitől és istenítőitől megvonták azt a jogot, hogy lelkesedésük kinyilvánításával önmaga fölé emeljék. A „bravó” felkiáltások, amelyek a beszéd folyamán úgy visszhangzomak, mint a robbanások, kissé arra a spanyol „ole”-ra emlékeztetnek, amikor a bátorság parazsa fehéren izzik, és a torrero a saját halálába rohan.

Fidel lehajtott fejjel, nem nézve a hallgatókra, komor, majdnem minden napi hangon kezdte beszédét. Aztán felerősödött a hang, s a szavak mind gyorsabban pattogtak.

Ez a beszéd azonban egy pillanatra sem vette fel a hallgatóság ritmusát, egy pillanatra sem került a nép izgalmanak hatása alá. Örültem ennek: ez a gyászbeszéd, kizárólag a saját belső szenvedélyétől fűtve, még csak világosabban kimutatta a lényegét. Castro minden beszédének lényegét, azt, hogy tulajdonképpen: *magyarázat*.

Meghallgattam a rendőrségi vizgálatról szóló részletes jelentést. Ez a keserű beszéd, amely kezdetben minden szó után szinte elakadt, később egyre erőteljesebbé vált, bár egy szemet sem lett goromba. A tényeket megismételte, mindenut a maga helyére állított, s így kialakult belőle a megdönthetetlen bizonyítékok egész láncolata, a gonosztettek tragikus sora, egy hosszú, véres rege, amelynek tettesei lassan előtűntek a homályból. Beszéd közben Fidel gondolkodik, vagyis gondolatban újra végigfut mindenben, amit mondani akar; tudja, mit akar mondani, mégis rögtönöz.

VAGY GYŐZ CUBA, VAGY VALAMENNYIEN ELVESZTJÜK A REMÉNYT

Castro gyakran ismételi szavakat, kezd mondatokat ugyanazokkal a szavakkal, hogy beszéd közben időt nyerjen gondolatainak követésére.

— A nép, amely annyit szenvedett, tette... stb.; a nép viszont, amely harcolt, elérte... stb. S ugyanez a nép, miután dicsőséges győzelmet aratott, kiívta... stb.

A gyakori ismétlések miatt ezek az ékesszóló pedagógiai beszédek gyakran

vontatottak, máskor villámgyorsan perregnek. Már első beszédével megnyerte a cubaiakat, mondták. Ez a nép tonkig volt már a beszédekkel, megutálta a szavakat; mióta azonban Castro beszél hozzájuk, egyetlen ilyen beszédet sem hallottak, csupa tények ezek, gyakorlati útmutatások, elemzések. A meglepett cubaiak nem ismertek ezekben a parlamentarizmus üres szócséplésére; az emberi beszéd tehát valami másra is szolgálhat.

EGYETLEN HANG ÉS 500 000 NÉMA AJAK

Néztem őket, amint komolyan, felémelt fővel figyeltek, hogy egyetlen szemet se veszítsenek el a láncból, mindent megértsenek az utolsó szóig. A nap lemenőben volt, s az alkonyi árnyéka borult a sötét tekintetekre.

A váratlanul fegyvulladó utcai világítás fél millió arcot ragadott ki az éjszaka sötétjéből. Az éjszakában, a yankee részvénytársaság szolgáltatta villanyáram fényénél, Castro a yankekhez fordult, felelőssé tette őket a szabotázsért, és kihívóan intézte hozzájuk következő szavait:

— Nem fogtok leigázni bennünket sem éheztetéssel, sem háborúval. Ha pedig megtámadtok bennünket, tudjátok meg, hogy mi leszünk a győztesek!⁶⁾

Négy óra hosszat beszélt egyfolytában, s csak azt mondta el, ami szükséges volt. Elhallgatott; a csend, amelyet erős akaratával kényszerített a népre, őt magát is zavarba hozta. A kihívás hihetetlen bátorsága, amely a szavakban és gondolatokban nyilatkozott meg, hanghordozásában egyáltalán nem érződött, s azt hiszem, éppen ezzel tett rám rendkívüli hatást.

Elég ha megjelenik ez a beszéd az újságokban, s az olvasók nyomba meglátják a határozottságot és a tiltakozást. De egyetlen újság sem lesz képes megmutatni azt, amit a beszéd valójában jelent: hosszadalmas menetelést a szélben, a felhők alatt, az éjszakában a bizonytalanság, a győzelem vagy a megsemmisülés felé.

Mert nem lehet leírni azt a rettegést, bujkálást, gyülekezést, hirtelen indulást, s főleg azt nem, ahogyan ez a becsületes és keserves szorgalom, oda-

adás kifejezésre jut a magasra csapó indulat alól, s azt a különös összefüggést a kegyetlen következetesség és tudatos, majdnem szégyenlős igyekezet között, ami arra irányul, hogy amit tesznek, helyesen tegyék. Castro szavai lépéseket jelentettek: minden lépés egy mozdulat volt előre, ahonnan visszatérés nincs; a gyalogos minden lépés után meg is állhatott volna, tisztában is van ezzel, de azzal is, hogy menni kell tovább.

Castro fáradt, erős hangja felfedte annak az embernek magányosságát, aki itt most a népe nevében hozott döntéseket, fél millió ember hallgatása közepette. Készült távozni a tribünről, a tömeg pedig oszlani kezdett. Egyetlen szó nélkül. Üdvözöltem. Végigmért, kisé tétovázott, majd egyszerűen megkérdezte:

— S ön mit szól mindehhez?

Elmondtam neki. Meghallgatott, és eltűnt.

EGYETLEN SZABOTÁZS KÉTSZÁZ EMBERÉLETET KÖVETEL

Találkoztam vele ismét; erről a találkozásról egy könyvben fogok beszámolni, s ott majd írok a rendszer más sajátságairól is, más problémákról és más sikerekről. Jobb lesz ezt az írást a „La Coubre”-szabotázzsal befejezni; ezen a napon teljes erővel kifejezésre jutott a gyűlölet.

Cubának vannak ellenségei, akik mindent és mindenkit gyűlölnék: elsősorban Castrót, de ugyanúgy gyűlölnék minden munkást a cukornád ültetvényeken és a dőlőkökbán. Kétszáz ember életébe került egyetlen szabotázs, de azok a lelketlenek nem is tekintik ezt valami nagy ármak. Kiik ezek? Herter úr és a State Department funkcionáriusai. Ezt az én jelenlétemben egyetlen cubai sem tételezte fel, még akkor sem, amikor az elkeseredés tetőpontjára hággott.

Csak azt hangoztatták sajnálatos, hogy az Egyesült Államokban új hazára leltek Batista és bűntársai; hogy az Egyesült Államok körmánya, saját bevallása szerint, képtelen megakadályozni, hogy Miami-ból hetenként többször is repülők induljanak Cuba fölé, amerikai pilótákkal, akik gyújtóbombákat dobhatnak a cukornád ültetvényekre. E szabotázs után sajnálkozásukat fejezték ki amiatt is, hogy az amerikai kormány

⁶⁾ Emlékezetből idézem Castrót — Sartre.

nyomást gyakorolt Európa összes kormányaira, hogy ne szállítsanak fegyvert Cubának (amint ezt az angol alsóházban a miniszterelnök kijelentette); hogy az Egyesült Államok antwerpeni konzulja egy katonai attasé kíséretében az utolsó pillanatban szaladgált le-föl a városban, lépéseket tett a fegyvergyár és a kikötő képviselőjénél, hogy a már berakott fegyvert ne szállítsák el.

Egyszóval, a hajó lángja rávilágított a veszély komolyságára. Feszültség áll fenn, amely egyre fokozódik, egyfelől a sziget, másfelől pedig a yankee magánvállalatok érdekei között, vagy röviden: a cubai és a washingtoni kormány között.

Amikor a „La Coubre” levegőbe röppült, megláttam az összes forradalmak rejtett arcát, azt, amely árnyékban van: e külső veszély érzését. Megéreztem a cubaiaknak ezt a szorongását, mert egyszerre magam is éreztem. Itt kell élni ezen a szigeten, és szeretni kell a szigetet ahhoz, hogy megérthessük: minden cubait egyszerre kettős szenvedély fűti: az építés mindig éber öröme és a szakadatlan félelem attól, hogy valamely vad erőszak mindent megsemmisít.

A NAGY KOCSI OLYAN LASSAN HALADT, MINT EGY GYÁSZMENET

A szabotázs után nyomban beszüntették a karnevál ünnepeit, és hozzáláttak önkéntes adományok gyűjtéséhez fegyverek és repülőgépek vásárlására.

A karnevál kocsija mögött minden este ifjak és szép fiatal nők haladtak, akik megrohmozták a járőrelőket, és önkéntes adományokat gyűjtöttek tőlük. Az emberek zsebükbe nyúltak, és csodálkozva nézték a mellettük elhaladó hatyúkat, görög-római templomokat, ezt az egész Akropolist, amely harsogó trombitaszó kíséretében ingott a négy keréken.

Alig néhány nappal előbb fedeztem fel a forradalmi örömet a karnevál résztvevőinek arcán, akik boldogan élték át ismét a népiünnepély hangulatát.

A szerencsétlenség után is meghagyták a kocsikon a cifra díszeket és vásári tarkaságot, de a sötét utcákon lassan haladtak végig, mint egy gyászmenet, miközben harsogó zenéjük felverte a szorongó csendet.

Ez az éjszakai jelenet, úgy találok, mindennél jobban jelképezi Cuba boldog és szomorú napjait. A jövő a reménysege, a sziget tőle várja a megváltást, de a jövőtől retteg is a sziget, lecsaphat rá, mint valami ragadozó.

Ezek az emberek, akiknek rengeteg a tennivalójuk, akik egy pillanatra sem veszítik el éberségüket, harcolnak, hogy a külső veszély fenyegetése ellenére is megvédjék két legfőbb vívmányukat: a szabadságot, amely eddig ismeretlen volt Cubán, s amit ők kiharcoltak, és ez igazolja reformjaikat és a forradalmi fogadalmat, esküt: a bizalmat és barátságot, ami egyesíti őket. Nem hiszem, hogy volna nép napjainkban, amely előtt sürgősebb s egy nép erőfeszítéseire méltóbb feladat állna.

A cubaiaknak győzniük kell, vagy mindnyájan elvesztünk mindent, még a reményt is.

